Kan MÖP:ar utgöra ett säkerhetshot mot Försvarsmakten?

av Mattias Lundgren

Résumé

Individuals mapping military installations and via the internet collaborate in discussion forums. Could these pose a security threat to the Armed Forces? In Sweden, they are called MÖPs (Military Over-interested Persons). The article discusses whether the concept is applicable and that there are other concepts that are closer at hand to describe the phenomenon—*bunkerology* is one such. The article shows the components of bunkerology and analyzes these from a Swedish perspective. Interviews of six respondents active and prominent in Swedish bunkerology, as well as many years of studies formed the basis for the empirical data. The discussion shows that bunkerology as a phenomenon can pose a security threat depending on who and for what purpose the question is asked. At the same time, military installations that are closed, decommissioned and left can hardly be secret. On the contrary, the study shows that bunkerologists with their knowledge can benefit a defense force that rebuilds itself.

MELLAN ÅREN 2020 och 2023 döms åtta män i Sverige för *brott mot Sveriges säkerhet* (det som tidigare benämndes brott mot *rikets säkerhet*) och grov *obehörig befattning med hemlig uppgift*. Under 2023 åtalas ytterligare tre. Dessa män har via samarbete på olika diskussionsforum på internet inhämtat information och kartlagt samhällskritisk infrastruktur i form av militära skyddsobjekt. Detta, enligt både dem själva och åklagaren, utan syfte att gå främmande makt tillhanda. Istället anger de sig vara utövare av Urban Exploration (UE) och vara så kallade Militärt Överintresserade Personer (MÖP).

MÖP kan tillskrivas den som har överintresse för exempelvis vapen, specialförband, uniformer, militärmusik eller annat kopplat mot militär utövning. I Sverige myntades begreppet i *Värnpliktsnytt* i början på 2000-talet.[1] Sedan 2015 finns det även med i Svenska Akademins ordlista (SAOL) och beskrivs där som ”person med onaturligt stort intresse för militära ting”.[2] Begreppet används i allmänt språkbruk och får därför anses vara vedertaget men djupare innebörd av begreppet finns inte närmare beskrivet.

I medierna kallas fallen där ovanstående män kartlagt skyddsobjekt för just ”MÖP-härvan”.[3] Härvan bedöms också av MUST som säkerhetshotande verksamhet.[4] [5] Chefen för säkerhetskontoret vid MUST uttalar sig så här om MÖP-härvan i Försvarsmaktens personaltidning.

> De som ägnar sig åt den här typen av verksamhet är ofta så kallat militärt överintresserade personer som lägger ner mycket tid på att samla in och sprida information om militäranläggningar. De kan enkelt kopiera stora mängder av information digitalt och distribuera den via internet. Men det är ett mycket allvarligt brott och individerna äventyrar både sin egen och Sveriges säkerhet.[6]

I *Militärstrategisk Doktrin 2022* står att Försvarsmakten ständigt och tidigt ska upptäcka samt identifiera öppna och dolda handlingar mot Sverige för att förebygga de hot som finns mot Försvarsmaktens säkerhetsintressen.[7] Internet och sociala medier har skapat nya mötesformer och kanaler för människor med specifika intressen.[8] Denna informationsmiljö har haft och har en synnerligen avgörande betydelse för samverkan inom MÖP-härvan och subkulturen UE. Parallellt med MÖP-härvan befinner sig Försvarsmakten i en process av återtagande och återuppbyggnad. Från de stora nedläggningarna av det nationella kalla krigs-försvaret under 1990- och början på 2000-talet där drygt 90 procent av krigsorganisationen avvecklades till förmån för internationella insatser[9] fokuserar nu Försvarsmakten åter på nationell förmåga.[10] När det nationella försvaret åter ska byggas upp kan och kommer delar från det kalla kriget att återanvändas i form av platser, idéer och kunskaper.

Urban Exploration, MÖP:ar och bunkerology

Urban exploration (UE)[11] är en subkultur där begreppet brett beskriver individer som har intresse för att utforska stängda och glömda platser som till exempel nedlagda och övergivna sjukhus, övergivna gruvor och fabriksområden. Det är platser och byggnader som oftast inte är tillgängliga för allmänheten. Det kan också innebära nedlagda eller aktiva militära anläggningar. Jämförelse kan göras mellan utövare av UE och datahackers. Där datahackern försöker hacka sig in i informations- och nätverkssystem försöker ”UEaren” ”hacka” sig in i byggnader och på stängda områden. UE är dock en bred beskrivning där det finns många underkategorier och fokusområden. Den brittiske forskaren, Luke Bennet vid Institutionen för regional och social forskning vid Sheffield Hallam University i Storbritannien,[12] menar att det finns en specifik grupp av UE utövare som fokuserar sitt intresse till fortifikation och militära anläggningar, så kallad *bunkerology*. Bennet menar vidare att utövarna av bunkerology har ett militärt intresse som vi i svensk kontext skulle kategorisera som ”MÖP” då begreppet, lite slarvigt, ofta används för att beskriva militärt intresse. Hur ser det då ut i Sverige, finns en motsvarighet till bunkerology här och hur utövas den?

Syftet med den genomförda studien är att inom ramen för forskning kring MÖP-härvan undersöka förekomst av svensk bunkerology och analysera om det kan utgöra ett säkerhetshot mot Försvarsmaktens säkerhetsintressen. Fleråriga studier inom ämnet samt intervjuer med sex aktiva inom subkulturen har genomförts. Vi ska börja med att titta på begreppet så som Luke Bennet beskriver det.

Bunkerology

Från 2011 har Bennet forskat kring ”bunkerology” och utövarna ”bunkerologists”, som han beskriver som individer som är intresserade av att besöka, fotografera och kartlägga specifikt nedlagda militära anläggningar. Utövare som Bennet menar avviker från övrig UE.[13] Han menar att de som är intresserade av nedlagda militära anläggningar sällan är det utifrån politiska perspektiv. För att falsifiera tidigare teorier om UE och pröva sin tes designar Bennet en teoriprövande fallstudie kring bunkerology där han studerar ett av Storbritanniens största forum för UE och subkategorin – ”ROC-posts”.[14] ROC-posts var ett system verksamt i Storbritannien under det kalla kriget och avvecklades 1991. Systemet hade till uppgift att detektera och rapportera detonationer från CBRN-stridsmedel samt

indikera och rapportera nedfall på marken. Dessa ROC-posts fanns spridda över hela Storbritannien (cirka 1 500 platser) och grupperades i separata bunkrar samt bland annan militär fortifikation.[15] I de trådar som skrivs om ROC-posts på forumet identifierar han 200 aktiva användare som beskriver sina upplevelser när de utforskar och letar efter ROC-posts.

Bennet lyckas inte helt bevisa sin egen tes om att bunkerology skiljer sig helt från UE. Gemensamma drivkrafter finns i form av viljan att infiltrera och utforska platser som allmänheten oftast inte har tillträde till. Liksom inställningen till att tävla om vem som utforskat flest platser, varit först, trängt djupast ned och högst upp i byggnader och anläggningar. Drivkrafternas styrka varierar individuellt men genom sin kvalitativa granskning av empirin finner Bennet också drivkrafter som han anser avviker från UE inom bunkerology. Det specifikt militära intresset är som sagt ett men inom bunkerology-utövare med anknytning till vissa av platserna. Det finns till och med individer som tjänstgjort vid ROC-posts när de var aktiva. Vidare menar Bennet att det enbart är män (oftast medelålders) som utgör grunden för utövarna, till skillnad mot UE där fler kvinnor är aktiva. Han är dock mer eftertänksam i en senare artikel och lyfter att det tidigare funnits politiskt inspirerade bunkerologists inom den så kallade fredsrörelsen. Där några kvinnor avslöjade hemliga militära anläggningar, inom ramen för globalt fredsarbete, bland annat anläggningar för nukleära vapen i Storbritannien.[16]

Forskning kring bunkerology i Sverige

Det finns ingen forskning kring bunkerology i Sverige ur säkerhets- och säkerhetsskyddsaspekt. En artikel med beröring för denna studie publiceras dock i *Militärhistorisk tidskrift* 2013.[17] Artikelförfattaren menar att det då fanns ett stort antal skyddsrum, tidigare militära bergrum och bunkrar som förlorat sitt ursprungliga användningsområde i och med det kalla krigets avslut. I artikeln beskrivs att det i Sverige fin ns militärhistoriskt specifikt intresserade av bunkrar och bergrum. Diskussionsforumet Flashback nämns med bland annat den mytomspunna tråden om ”Riksbunkern”. Här nämns också SVT:s serie ”Hemliga svenska rum” och Leif Högbergs förlag ”Fort & Bunker” (vilka vi kommer att återkomma till). Författaren, till artikeln, menar att det inom gemenskapen framför allt rör sig om militärhistoriskt intresserade än som utbyter erfarenhet och information med andra militärhistoriskt intresserade via forum på internet.

Att någon form av bunkerology existerar i Sverige bekräftas också av ett forskningsprojekt under 2019–2021 vid Stockholms universitet med fokus på bevarandet av kalla kriget i Sverige ur könsrollsperspektiv. Projektet har renderat i några publikationer men det är framförallt två som har beröring mot denna studie ”Caves – om bunkrar som manliga trygghetszoner”[18] samt ”Breaking the seal, keeping it real. On authenticity and masculinity engaging in bunkers”.[19] I dessa publikationer finns inledningsvis en bekräftelse av bunkerology i Sverige, i överensstämmelse med det Luke Bennet anfört, men publikationernas fokus är i övrigt inte ur en säkerhets- eller säkerhetsskyddsaspekt.

Bunkerology – beståndsdelar

Studiens utgångspunkt är Försvarsmaktens beskrivning av myndighetens säkerhetsintressen[20] samt den säkerhetshotande verksamhet som hotar dessa.[21] För att vi ska kunna omsätta och analysera bunkerology i kontexten säkerhetshot måste förståelse

för bunkerology skapas. För att genomföra detta används Luke Bennets forskning som referensramverk i syfte att identifiera grundläggande beståndsdelar och analysera hur begreppet är applicerbart på den svenska subkulturen. Då ramverket är av generell karaktär kanske det inte omfattar samtliga uppkomna fenomen eller utfall av bunkerology.

Hur utövas bunkerology som subkultur?

Inledningsvis beskriver Bennet en subkultur som framförallt bedrivs i två sammanhängande former, online och offline. Online sker interaktion på internet, via bildsidor, sociala medier med grupper samt utbyte av information via diskussionsforum. För att kunna bedriva bunkerology och aktivt bidra online krävs dock att utövaren besöker, utforskar och rapporterar om platser av intresse för subkulturen offline.[22] Efter genomförd utforskning och vid interaktion på till exempel sociala medier finns en form av hemlighetsmakeri där man inte alltför tydligt vill beskriva platsens exakta position av oro för att de som saboterar och klottrar ska hitta dit. Användarna på diskussionsforum är också oftast anonyma (varför de är det framgår inte av Bennets forskning).[23] Genom dessa användarkonton skapar sig användarna status inom subkulturen där mängden inlägg, rapporter, antal platser som besökts och överhuvudtaget kunskap om platserna är bidragande faktorer.[24] Bennet menar också att den mesta interaktionen inom subkulturen sker online.[25]

Utövarna hittar nya platser att utforska, dels genom utbytet via sociala medier och diskussionsforum men även genom den ökade tillgången på information som finns på internet i form av kartor och fastighetsregister med mera.[26] Jämfört med andra utövare av UE finns också, enligt Bennet, en stor skillnad avseende benägenheten att ta risker i sitt utövande. Utövare av bunkerology är mycket måna om att deras utövande inte ska bryta mot lagar eller likställas med kriminalitet, det finns oskrivna regler om vad som är tillåtet.[27]

Varför utövas bunkerology?

Här finns ett militärt intresse som grundläggande faktor.[28] Vissa av utövarna har till och med tjänstgjort på de platser som avhandlas vilket tyder på någon form av militär bakgrund.[29] Bennet menar också att det finns tydlig drivkraft inom bunkerology att strukturera och kategorisera sina fynd. Här spelar diskussionsforumen stor roll där medlemmar tillsammans via internet kan lägga pussel för att skapa en större helhetsbaserad bild av anläggningar och system, i Bennets fall hela ROC-posts systemet.[30] Han sammanfattar detta till tre huvuddrivkrafter (författarens översättning): -Ackumuleringen av kunskap om till exempel en plats, ett område eller system. Rötterna till denna drivkraft ligger i empirism och att lära sig mer om ämnet. Här finns också den taxonomiska viljan vilket vi här kallar att kartlägga och hitta pusselbitar för att skapa helhet och förståelse för platsen eller system – bevarande av kulturarv. Genom studier, dokumentation och att rapportera om platser som besöks. Att berätta om den bortglömda historien, i detta fall nedlagda militäranläggningar, som hade annan betydelse under kalla kriget i jämförelse med nutid – kommunicera med platsens anda. Att med sinnena uppleva känslan på platsen. Kan också innebära återskapande av miljön på vissa platser samt vördnad för de som tjänstgjort på platsen under dess aktiva tid.[31]

Vem utövar bunkerology?

Huvudsakligen är det medelålders män[32] som utövar subkulturen även om Bennet i sin senare forskning pekar på att även kvinnor varit aktiva, enligt tidigare.[33] Här är beskrivningen av bunkerologists dock inte helt tydlig. Detta då Bennet menar att utövarna ofta kan vara samma individer som utövar annan UE och att intresset kring vilka platser individen är intresserad av varierar över tiden.[34]

Analysverktyg

För att extrahera Bennets forskningsresultat kring bunkerology har en kvalitativ tematisk innehållsanalys tillämpats.[35] En kvalitativ tematisk innehållsananalys inleds med att meningsbärande enheter identifieras och sammanställs. Därefter kondenseras texten, kodas och kategoriseras i lämpliga teman med underteman. Modellen med teman har också använts på omvänt sätt. Dels för att skapa intervjuteman med frågor, dels för att strukturera empirin från intervjuerna med respondenter samt källmateriel. Utifrån analysverktyget[36] och resultatet har därefter respondenternas svar analyserats utifrån Försvarsmaktens definitioner av säkerhetshotande verksamhet samt säkerhetsintressen. Utifrån analysverktyget framkommer teman med underteman där empirin från studien kommer presenteras strukturerat i form av dessa teman: Interaktion, Metoder, Riskbenägenhet, Drivkrafter och Bunkerology – utövaren.

Insamling av data

Studien har genomförts inom ramen för forskning kring MÖP-härvan samt genom fleråriga studier av diskussionsforum, sociala medier, litteratur med mera kopplat mot ämnet. För att vi bättre ska kunna förstå bunkerology i en svensk kontext identifierades sju stycken respondenter som alla på ett eller annat sätt får anses vara framträdande inom gemenskapen. En viktig distinktion här var att ingen de intervjuade på något sätt är inblandade i MÖP-härvan (inte åtalade, dömda, misstänkta eller förekommer i förundersökningsprotokoll kring de olika fallen i MÖP-härvan). Flera av respondenterna uppger sig dock känna eller känna till någon av de inblandade i härvan. De intervjuade har också, oberoende och ovetande av varandra, bekräftat övriga respondenters framträdande roll inom subkulturen, vilket visar att urvalet av respondenter varit relevant för studien.

Bunkerology i Sverige

Utifrån tidigare svensk forskning kring UE och bunkerology kan konstateras förekomst av en gemenskap, subkultur, motsvarande Bennets bunkerology i Sverige. En svensk gemenskap har existerat sedan slutet på 1990-talet. Detta då förlaget Fort & Bunker[37] startades med utgivning av inledningsvis böcker kring Per Albin-linjen i Skåne från andra världskriget. Bokutgivningen har därefter fortsatt och det finns också sedan år 1999 en återkommande tidning. Det är kring Fort & Bunker som entusiaster inom subkulturen inledningsvis samlas men utökas till andra forum och former (exempel nedan) då subkulturen expanderar. Respondenterna beskriver att subkulturen var som störst kring 2010-talet och att den inre engagerade kärnan inom subkulturen minskat på senare år, vi ska återkomma till varför senare. Subkulturen anges också ha många intresserade men färre som är de verkliga utövarna.

> Det är betydligt fler som tittar på tv-serier, följer forum med mera men som inte skriver eller är ute och besöker gamla platser.

> Det är ett litet kollektiv som utgör kärnan och är de mest engagerade. Det är också många av de riktiga rävarna som lagt av på senare tid. *(Respondent A)*

Enligt respondenterna handlar det om intresse för militär infrastruktur och fortifikation kopplat till Sverige under 1900-talet men framförallt kring andra världskriget och kalla kriget. Något svenskt motsvarande begrepp för bunkerology finns inte. Respondenterna kallar sig själva för ”bunkernerdar, bunkerologer, betongnerd och bunkerspanare”. Att UE och bunkerology hänger ihop är tydligt men samtidigt finns motvilja mot att kalla sig utövare av UE då det anses ha koppling mot negativa narrativ som till exempel kriminalitet. Respondenterna menar att det finns alldeles för många som säger sig utöva UE och som missköter sig.

Interaktion – mötesplatser online

Diskussionsforum inom subkulturen har funnits sedan början på 2000-talet. Dessa anges av respondenterna som mycket viktiga för interaktion och utveckling av subkulturen. Det är också där tidiga konflikter inom subkulturen uppstått och vissa grupperingar valt annan inriktning är den ursprungliga. Alla respondenter understryker betydelsen av diskussionsforum som direkt avgörande för subkulturen och sammanhållningen av intresserade i Sverige. Här nämns Fort & Bunkers diskussionsforum, Fortforum, *28dagarsenare.se* samt trådar på Flashbackforum[38]. Det diskussionsforum som betytt mest anges av alla respondenter vara Fortforum. Detta då forumet samlade en stor mängd användare och många med kunskaper, erfarenheter från att ha tjänstgjort på vissa anläggningar och inom verksamheter som diskuterades på forumet. Fortforum underlättade interaktion mellan intresserade och anges också ha varit populärt då det var hårt modererat avseende vad medlemmarna fick skriva om. Inlägg som kunde tänkas ha anknytning till aktiva skyddsobjekt (eller annat) modererades bort och det ska ha funnits en funktion för att spåra vem som verkligen stod bakom ett anonymt användarkonto:

> Det var en del som var missnöjda med den hårda modereringen kring aktiva anläggningar på Fortforum. De tyckte att allt var nedlagt och fritt att skriva om. De blev så missnöjda att de skapade ett eget forum där diskussionen skulle vara friare och det var ju det som senare blev *LS-tornet.se* som MÖP-härvan kretsar kring. *(Respondent C)*

Fort & Bunkers diskussionsforum läggs ned 2013 och Fortforum 2016. Sommaren 2023 finns förutom Flashbackforum endast ett av de nämnda diskussionsforumen kvar. Från att ha haft flera tusen inlägg om året kring 2008–2011 hade *28dagarsenare.se* under 2021 endast två inlägg, ett under 2022 och, än så länge, under 2023 inte ett enda.[39]

> Visst finns det en form av nostalgi kring de här diskussionsforumen. Jag tycker att de fyllde en viktig funktion. Genom det förändrade världsläget men framförallt att folk gått över till appar på sociala medier så har den här hobbyn tappat mycket av sammanhållningen. Vi hade bättre koll på varandra förut. *(Respondent F)*

Istället för dessa specifika diskussionsforum sker interaktion istället idag på sociala medier. Här nämner respondenterna framför allt Facebook och gruppen ”Svenska hemligheter/Hemliga svenska rum”. Gruppen är en avknoppning från en tv-serie som sändes på SVT (Sveriges Television) med start 2008 då serien hade 848 000 tittare.[40] Hösten 2022 har facebookgruppen 52 700 medlemmar och sommaren 2023 har den ökat

med mer än 4 000 till 56 400 medlemmar.[41] Respondenterna nämner även ”Fortifikation-Väst” med 21 000 följare.[42] Detta är dock inte en grupp för diskussioner utan publicerar olika reportage intressant för subkulturen. Respondenterna menar dock att sammansättningen inom subkulturen har förändrats av de sociala mediernas intåg.

> Innan Facebook och andra sociala medier var vi färre som höll på med det här. Sociala medier har ökat tillgängligheten men också urvattnat hobbyn. Finns alldeles för många idioter som inte vet eller kan något men som ändå ska gapa och skriva överallt. Det kombinerat med det förändrade säkerhetsläget då allt kring detta misstänkliggörs har inneburit att många som utgjorde kärnan av detta har lagt av. *(Respondent E)*

Status får den som kan mycket inom området. Här utmärker sig, enligt respondenterna och utan specifik ordning, tidigare officerare eller soldater som tjänstgjort på nedlagda anläggningar, militärhistoriska forskare, författare inom subkulturen, den med hemsidor, bloggar eller liknande. Allt som oftast de som varit med länge och skapat sig stora kontaktnät.

Interaktion – mötesplatser offline

Utforskning, rapportering av platser är en förutsättning för att man få status i gemenskapen online. Detta sker i fält med att leta, besöka, utforska och dokumentera nedlagda militära anläggningar i syfte att bland annat rapportera på diskussionsforum, sociala medier men också skapa underlag för böcker eller andra publikationer.

I Sverige finns också arrangörer som organiserar träffar vid olika militärhistoriskt intressanta platser i Sverige. Här nämns *bunkertours.se*[43] som varit en arrangör av så kallade ”bunkerresor”. 2007 startas också en förening, svensk fortifikationshistorisk förening (SFHF).[44] Syftet är att samla entusiaster och genomföra föredrag, visningar och bunkerresor. Mellan åren 2008–2018 har föreningen genomfört 61 olika bunkerresor till nedlagda militära anläggningar i Sverige.[45] 2019 startas ytterligare en förening med likande inriktning, Svenska Befästningssällskapet (SvBefS).[46] Svenska befästningssällskapet är knutet till Fortifikation-Väst och Bunkertours.se. Föreningarna fokuserar främst på offlineverksamhet men finns även på Facebook där SFHF har 4 400 följare[47] och SvBefS 4 600 följare[48] på Facebook (sommaren 2023). Samtidigt menar några av respondenterna att det inte alltid är positivt att träffa likasinnade.

> Jag umgås inte med någon och vill nog inte umgås med någon inom genren heller. Jag använder mig bara av nätet för kontakter inom detta. Det finns för många knäppskallar här. *(Respondent A)*

Metoder – Inhämtning online

Respondenterna beskriver hur de bland annat genom att nyttja olika sökverktyg och tjänster på internet lärt sig hitta platser som tidigare fyllde funktion för Försvarsmakten under kalla kriget. Här nämns digitala karttjänster från Google, *hitta.se* men också Riksantikvarieämbetets karttjänst Fornsök, Lantmäteriets historiska kartor, Riksarkivets databas med söktjänst (där krigsarkivet är en del) liksom olika fastighetsregister.

> Det blir väldigt mycket studier av digitala tjänster. Nu har man lärt sig hitta. På många platser nästan skriker det militärt. De flesta scrollar nog förbi och har inte sett något men letar man länge och skapar sig erfarenhet får man ögon för att hitta det där. Man lär sig hur platserna ser ut och

> kan hitta liknade över hela Sverige. Hur de ligger och var. *(Respondent C)*

Respondenterna beskriver också att de äldre diskussionsforumen fyllde mycket viktig funktion tidigare då utövare skrev, publicerade bilder och bytte information om olika platser varför även dessa diskussionsforum ska ses som en del av inhämtning online.

Metoder – Inhämtning offline

> Jag har slitit ut många skor för att hitta platser. I början åkte jag runt mer planlöst men lärde mig efterhand var man skulle leta och tog hjälp från diskussionsforum, militärhistoriska böcker, gamla kartor och så. När man väl lärt sig hur systemet var uppbyggt är det lättare att hitta nya platser.

Så beskriver Respondent B hur han gått tillväga för att hitta och utforska nya militärhistoriskt intressanta platser. Ett tillvägagångsätt som känns igen hos alla respondenter där utforskning ute på plats i terrängen är en viktig del. Enligt Bennet bedrivs offline utövande av bunkerology också genom att studera böcker inom subkulturen. I Sverige finns framförallt förlaget Fort & Bunker, som nämnts tidigare, liksom *Bunkertours.se* som beskrivs som kombinerat förlag, arrangör och resebyrå. Svenska befästningsbyrån[49] är ytterligare förlag inom subkulturen. Det finns böcker om till exempel Kustartilleriet, berghangarer, flygstridsledning och luftbevakning, flygbaser, resehandböcker med mera. Respondenterna anger även att andra militärhistoriska böcker om till exempel olika svenska regementens och förbands historia innehåller ledtrådar om försvaret under kalla kriget. Böckerna har påverkat på vad man har kunnat diskutera om inom subkulturen.

> De har gett en känsla, som ett kvitto om vad man kan diskutera. Det har kommit böcker om kustartilleriet, Kalixlinjen, försvaret i Skåne under Kallakriget, Musköbasen med mera. De här böckerna är granskade av Försvarsmakten och utgivna. Nu känns det som att staten försöker backa kring det där. Men böckerna är ju utgivna, det kan man inte göra något åt. *(Respondent C)*

Oftast har man ett tydligt mål och en tydlig plats som ska besökas. I sin research har man använt olika digitala verktyg för att identifiera platsen och förbereda sig inför besöket. Ibland hittas ingenting då noggrannheten vid avveckling och återställning av platsen varit omfattande. Ibland finns dock mycket kvar och vissa anläggningar beskrivs som nästan orörda (mer om det senare). På platsen dokumenteras området med fotografier och anteckningar. Kartskisser kan uppföras och även drönare används för att fotografera platsen från luften. Finns mycket kvar på platsen blir det många fotografier. En av respondenterna anger också Krigsarkivet som sin främsta källa.

> Men det har gått upp och ned med att få ut information där. Allt man får ut är avhemligat och jag efterfrågar ingen information som är hemlig. Tidigare, i början på 2000-talet nästan slängde de ut grejer men de har blivit mer återhållsamma nu. Jag har till och med varit med om att de hävdat sekretess kring arkivmaterial som de lämnat ut till mig tidigare. Ibland försöker jag träffa och intervjua folk som jobbat i de här anläggningarna, kamratföreningar till exempel. *(Respondent D)*

Riskbenägenhet – Legalitet och sårbarhet

Risker kan innebära olika saker men i detta fall menas risker ur en legalitetsaspekt, det vill säga hur benägen individen är att bryta mot lagen eller ej. Just detta har varit

föremål för konflikter inom den svenska bunkerologygemenskapen och kan bland annat återknytas till de äldre diskussionsforumen.

> Det märktes att det fanns olika syn på hur man såg på aktiva anläggningar och skyddsobjekt. Jag var moderator ett tag på ett av de större diskussionsforumen och vi fick lägga en hel del tid på att radera inlägg från folk som inte förstod att vi inte ska skriva om aktiva anläggningar. Några bröt mot det här medvetet och hade väldigt svårt att acceptera den hårda moderering som vi hade. Vissa blev väldigt sura och det var ett gäng som startade ett nytt eget forum där man kunde skriva om allt. Vad jag vet, så är det just det diskussionsforumet som hela MÖP-härvan kretsar kring. *(Respondent B)*

Här framträder en bild av en subkultur där det råder delade meningar om vad som är tillåtet att skriva och rapportera om. Respondent A menar att den anda som fanns kring det nationella försvaret i början på 2000-talet också påverkade synen på vad som var tillåtet och hur man såg på varandra inom subkulturen.

Respondenterna lyfter vidare att ett förändrat omvärldsläge och när myndigheter som till exempel Försvarsmakten signalerar ökad hotbild mot säkerhetsintressen som till exempel skyddsobjekt har också fått dem att fundera mer kring vilken information man delar och framför allt med vem. Detta även fast det man är intresserad av inte rör sig om aktiva anläggningar utan militärhistoriska och nedlagda anläggningar. Ett ytterligare exempel på detta är *fortsweden.com* en före detta sida på internet men fortsatt på Facebook som säger sig arbeta för att dokumentera och bevara militärhistoriska objekt. Från oktober har sidan lagts ned och skriver:

> Givet det säkerhetspolitiska läget i Sverige kommer vi stänga ner hemsidan Fort Sweden tills vidare. Vi kommer även ta bort bilder på denna Facebooksida som skulle kunna användas för fel s*yften.*[50]

Respondenterna är medvetna om att användandet av sociala medier och digitala verktyg också skapar utmaningar ur sårbarhetssynpunkt. Mängden information som till exempel funnits på diskussionsforum kan vara en sårbarhet om de använts för att kartlägga vilken funktion tidigare militära anläggningar haft och om främmande underrättelseverksamhet skapat sig tillgång till forumet. Respondenterna menar dock att de är vana vid att vistas i denna miljö då även mycket annat av deras vardag finns här. De menar att situationen inom bunkerology gemenskapen avseende sårbarhet i cyberdomänen har förbättrats.

> Den här hotbilden fanns tidigare också och den var nog värre då egentligen. Det här var nytt och på de diskussionsforum som fanns var det ju nästan ingen som hade användarnamn som visade vem de var. Gick ju mycket rykten också. Till exempel att var en yrkesofficer som startade ett av de här forumen och att det var Försvarsmakten som låg bakom, åtminstone inledningsvis. Det här var ju också ett av de hårdast modererade forumen så viss form av logik finns det ju om det nu var så. *(Respondent B)*

Ur ett internationellt perspektiv är den svenska bunkerologyn fokuserad på just Sverige och det försvar som fanns under andra världskriget och kalla kriget. Alla respondenter förutom en beskriver att de har haft få eller ingen kontakt med bunkerology utomlands. Ingen av respondenterna uppger sig ha varit i kontakt med främmande makts underrättelseverksamhet inom ramen för bunkerology, vad de känner till.

Drivkrafter – kunskaps-ackumulering

Respondenternas intresse inom bunkerology baserar sig i grundläggande militärt och militärhistoriskt intresse. Där strävan efter att lära sig mer och förkovra sig är en stark drivkraft hos samtliga. Alla beskriver metoder och tillvägagångssätt för att hitta nya platser att utforska som mycket strukturerat, fokuserat och planerat som också ökar deras kunskap och erfarenhet.

De beskriver en spänning i utforskandet och att hitta nya platser. En utmaning att förstå hur saker och ting hänger ihop, hitta ledtrådar på rätt ställe, att försöka förstå vad platsen har varit och haft för betydelse. Att hitta pusselbitarna som formar ett helt system.

> Man kanske hittar någon bild eller text på internet som är intressant. Man sitter och läser massor. Kollar olika sökvägar, karttjänster och digitala forum. Det finns de som besöker arkiv, som till exempel krigsarkivet också men jag är ingen arkivmänniska utan gör research på internet framförallt. Det blir lite som hobbyforskarverksamhet. *(Respondent E)*

Hemligheter och det som andra inte känner till är dock inte drivkraft för alla. En respondent menar till exempel att det istället är byggnadskonstruktion och kontraster i arkitekturen som lockar.

> Att något är eller varit hemligt är helt ointressant för mig. Det har jag aldrig varit intresserad av. Istället är det konstruktionsmässigt. Jag gillar den här skillnaden från natursköna mjuka klippor vid havet och så en stor betongkonstruktion mitt i det. Kontrasterna liksom. Det här betongbrutalistiska som bara finns hos skyddskonstruktioner med maskering. Att man bygger något som ska stå emot en bomb och som är maskerat för att inte synas. Det intresserar mig mest. *(Respondent D)*

Drivkrafter – kulturarv

Kulturarv och i detta fall det kalla krigets militära kulturarv i Sverige visar sig orsaka mest känslor under intervjuerna. Respondenterna menar unisont att Sverige, myndigheterna och i synnerhet Försvarsmakten/Fortifikationsverket har drivits av historielöshet. Att arvet från kalla krigets försvar i Sverige inte har vårdats.

> Jag som svensk skattebetalare och intresserad av historia tycker det är skandal att man kunde förstöra kulturarv så här. Det fanns så många platser som var en unik del av det svenska folkhemmet och kalla krigets kulturarv som man bara har förstört. Ett övergrepp på de som lade ned hela sina liv kring detta. Att enskilda handläggare fått sitta och besluta om nedläggningar är skandal, när det faktiskt är svenska folket som betalat. En slakt av Sveriges militärhistoriska kulturarv. *(Respondent A)*

Här menar också respondenterna att dokumentera och spara information om det kalla krigets kulturarv i Sverige är en viktig drivkraft för dem. Nedläggningen av det kalla krigets försvar i Sverige skedde effektivt och inom en ganska kort tidsperiod där dokumentation av det som en gång fanns blir en självpåtagen uppgift för att inte glömmas bort i framtiden. Respondent C menar till exempel att han mest utforskat i sitt eget län för att ”rädda historian”.

Drivkrafter – platsens anda

Enligt Bennet den tredje tydliga drivkraften men det är få av respondenterna som har tankar kring detta. Endast två av dem beskriver att de funderar över platsens anda.

> Jag vill känna av platsen, det handlar om upplevelsen. Du går in i ett gammalt fort du aldrig varit i innan och vill känna av hur det var innan. Tänker att det bodde 20 personer här och de satt och åt här – hur var det då? *(Respondent B)*

> Jag gillar att tänka tillbaka och bli nostalgisk. Kan gilla att det finns något andäktigt nästan religiöst ibland att gå in på sådana här ställen. Man blir lite tyst. Det kan man känna i kyrkor också. *(Respondent A)*

Drivkrafter – militärt intresse

Begreppet MÖP visar sig vara omtvistat. Stort militärt intresse finns men om man vill kalla sig själv MÖP varierar. Alla är överens om att det har negativ stämpel. Detta beror dels på att det anses finnas en syn på att själva överintresset tar sig osunda former som bland annat hämmar MÖP:ens sociala förmåga. Men också att begreppet är alldeles för brett för att kunna kategorisera alla individer som lika. Här nämns allt från kasernarkitektur, militärparadmusik, uniformer, vikingayxor till militära motorcyklar, eldhandvapen, stridsflygplan och stridsvagnar.

> Finns ju olika grader från att man har shorts i camouflagemönster och väljer krigsfilm då man ska kolla på film med sin fru, men i övrigt inte vet så mycket mer. Till att kunna se skillnad på en rysk T62 och en amerikansk Abrahams stridsvagn. Jag är ganska uppenbart MÖP men kallar mig inte för det för det finns så många negativa saker kring det. Det är ju inte så att jag sitter vid fikabordet på jobbet eller på en fest och pratar om Ardenneroffensiven. Men det här fattar inte alla MÖP:ar. *(Respondent D)*

Ingen av respondenterna har någon tidigare relation till platserna eller de nedlagda anläggningar de besöker men understryker att det inom gemenskapen förekommit officerare som haft det. Samtliga respondenter har dock genomfört militär värnplikt Några har därefter haft engagemang i hemvärnet eller andra delar av det frivilliga försvaret. Tre av sex jobbar i verksamheter kopplat mot totalförsvaret och försvarsindustrin. Samtliga beskriver relationen som god till Försvarsmakten och andra myndigheter men att den förändrats på senare tid.

> I början på 2000-talet var vi jättevälkommen. Många som var tacksamma över att någon faktisk brydde sig om det här som de kanske jobbat hela livet med. Vi fick besöka det mesta. Det var likadant om man var i Blekinge, Stockholms skärgård eller Boden så man var välkommen. Men det byggde också på att man var professionell. De fick till exempel granska alla bilder, texter och så. Vi skulle genomföra en uppföljningsresa för något år sedan för att dokumentera hur det såg ut nu då det blivit plomberat. Men då blev svaret nej. *(Respondent B)*

Respondenterna beskriver en respekt för Försvarsmakten och dess verksamhet, inklusive synen på skyddsobjekt. De menar att det, enligt de oskrivna reglerna inom subkulturen, inte är ok att dokumentera eller rapportera om skyddsobjekt som är i bruk. Den här studiens fokusområde är säkerhetshotande verksamhet och Försvarsmaktens identifierade säkerhetsintressen i form av anläggningar och verksamhet. För att kunna analysera respondenternas syn på dessa har frågor kring inställningen till Sveriges säkerhet, Försvarsmakten och skyddsobjekt ställts. De är insatta i rådande läge för Försvarsmakten och har länge följt den försvarspolitiska debatten. Respondenterna känner sig väl förtrogna med gällande lagstiftning kring till exempel skyddsobjekt och har överhudtaget insyn i vad som står i skyddslagen. Överhuvudtaget framträder positiv syn på syftet med att Försvarsmakten finns.

> Ja det är ju huvudskälet till att jag är intresserad av det här. Jag är försvarsvän och tycker att Sverige ska försvaras. Det är jätteviktigt. Försvaret av demokratin, kanske viktigast av allt vi har med tanke på hur det ser ut i omvärlden. Men jag är ju också historiskt intresserad och vill veta mer om hur det fungerade och skulle fungera under kalla kriget. Det gör ju att jag tycker äldre befästningar med mera är intressanta. *(Respondent F)*

Här framträder ytterligare en kritisk aspekt på hur Försvarsmakten hanterar frågor kring det som är nedlagt och avvecklat. Att det borde finnas mer respektfull syn på militärhistoriskt intresserade från Försvarsmakten och andra myndigheter. Respondent C menar att det finns representanter inom Försvarsmakten som fastnat kvar i det gamla och tror att allt, även det som är nedlagt och avvecklat fortfarande är hemligt.

> När jag skulle genomföra föredrag i länet kring detta, var jag i kontakt med det militära förband som finns på orten. De tyckte det var helt ok att jag berättade om detta men tyckte samtidigt att jag inte skulle visa exakt vilka platser som använts. De menade att om Sverige skulle försvaras igen så skulle det vara ungefär samma platser som användes. Som en tanke om att platserna som skulle återanvändas fortfarande var hemliga och därför fick jag inte prata om det trots att de inte är skyddsobjekt längre. *(Respondent C)*

Respondenterna berättar också att det finns anläggningar där Försvarsmakten och Fortifikationsverket i princip bara stängt dörren och lämnat platsen. Respondent F menar att det också kan bidra till att man från myndigheterna inte uppskattar att folk utforskar kalla krigets militära kulturarv.

> Jag tror det finns ansvariga inom Försvarsmakten och Fortifikationsverket som haft lite panik kring vårt intresse för det här. Det har ju medvetet fuskats med sanering och avveckling på många platser. Ibland har man bara stängt en anläggning och hällt betong över ingången trots att allt fanns kvar därunder. Hur mycket grejer som helst. Det finns garanterat fler sådana fall och det är en miljöbomb som ligger och tickar.

Bunkerology – utövaren

Den svenska motsvarigheten av bunkerology utövas framförallt av män. Respondenterna är alla medelålders män. De få kvinnor som förekommer beskrivs som fru, sambo eller vänner till manliga utövare, enligt respondenterna. Naturligtvis kan något enstaka undantag finnas. I anslutning till att en av intervjuerna genomförs besöktes också ett arrangemang för utövare inom subkulturen vid en större tidigare militär anläggning. Någon större möjlighet till inhämtning av kvalitativa data för studien var inte möjlig men författaren kan konstatera att av 32 deltagare såg 29 stycken ut att vara män och tre kvinnor. Vad gäller frågan om det är samma individer som utövar bunkerology och UE menar respondenterna att det ibland kan finnas nedlagda industrier eller liknande som kan fånga deras intresse. Dock inte i den utsträckning att de skulle kalla sig själva *urban explorers*.

Diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur svensk bunkerology utövas och om det kan utgöra säkerhetshotande verksamhet mot Försvarsmaktens säkerhetsintressen. Att det finns en svensk bunkerologygemenskap går att bekräfta via tidigare forskning men också studiens empiri. Utifrån Luke Bennets forskning, som studiens teoretiska ramverk, finns också mycket som stämmer överens mellan den brittiska och svenska

varianten. Vad exakt denna rörelse eller gemenskap ska kallas på svenska återstår att bestämma då varken UE eller MÖP ger en rättvisande beskrivning om vad som är själva subkulturens kärna och drivkrafter. UE och bunkerology kan beskrivas i liknande termer avseende utforskning med mera men stor distinktion är det grundläggande militära intresset och legalitetsaspekten som vi kommer återkomma till.

Interaktion

Enligt Bennets beskrivning kring interaktion online inom bunkerology stämmer den svenska motsvarigheten väl överens med detta. Diskussionsforum på internet har fyllt en viktig funktion för subkulturen och interaktion via sociala medier fyller fortsatt samlande funktion även om de äldre erfarna utövarna (respondenterna i denna studie) på senare tid ser tendens till att kvalitén minskat. Den svenska bunkerologyn skiljer sig dock mot Bennets då här finns mer strukturerad och arrangerad verksamhet utanför internet. Att online och offline utövande hänger ihop bedöms ha större betydelse i Sverige.

Ur ett säkerhetshotande perspektiv kan dessa diskussionsforum ha innehållit mycket information. Ibland kanske även information som är/var av karaktären olaglig. Detta då de större diskussionsforum som funnits inte bara samlat militärhistoriskt intresserade utan också de med kriminella motiv som önskat kartlägga aktiva militära anläggningar som skyddas rent juridiskt av skyddslagen. Här utgör de förundersökningar och domar som finns i MÖP-härvan tydlig fingervisning om att så varit fallet med dolda underforum och meddelanden där skyddsobjekt diskuterats, endast för särskilt utvalda och inbjudna medlemmar. Studiens respondenter visar också på att ökat antal forum, appar och en spridning inom sociala medier minskat interaktionen, sammanhållningen och kontrollen inom subkulturen. Där tidigare interaktion samlat via till exempel Fortforum kunnat styras och påverkas av tongivande individer med högstatus som kunnat motarbeta de som haft annan syn på vad som är tillåtet att dokumentera och rapportera.

Metoder

Studiens empiri visar på metoder där insamling av öppen information skapar mönster och att utövarna lägger pussel för att hitta nya platser att utforska eller fylla kunskapsluckor. Metoder som kan utgöra säkerhetshot om ambitionen är att kartlägga aktiva militära anläggningar eller verksamhet. Framförallt anges källor online men de böcker som publicerats inom subkulturen ska inte heller glömmas bort. Dessa har utgjort både information samt inspiration för utövare av bunkerology. I ett fall, fast då kopplat mot kriminell UE[51] anger brottslingarna att de använt sig av boken *Muskö – en örlogsbas i berget*[52] för att läsa på om anläggningen och hitta infiltrationsväg in. Detta samtidigt som boken har sekretessgranskats innan publicering av Försvarsmakten. Det går således inte att klandra författaren i efterhand eller påstå att böcker inom subkulturen som säkerhetsgranskats innan publicering av Försvarsmakten kan utgöra säkerhetshot utan snarare att myndigheten kanske borde ha varit hårdare vid sekretessgranskning av boken.

Den stora källan till inspiration och research inom bunkerology utgörs dock av digitala verktyg. Här har respondenterna visat på stundtals mycket kreativa metoder där kombination av fastighetskartor, kartor med dragningar av telefonledningar, friluftskartor med höjdkurvor och master samt kartor med terränglutning kan användas för att hitta både nedlagda och aktiva anlägg-

ningar. Vem som är totalt sett ansvarig för att denna information finns tillgänglig och möjlig att sammanställa är inget denna studie har undersökt utan kan bara konstatera faktum. Enligt uppgifter i medierna hade Säkerhetspolisen (SÄPO) inledningsvis misstankar om att personerna i MÖP-härvan utgjorde ett organiserat underrättelsenätverk utsänd av främmande makt då metoderna och strukturen ansågs som avancerade.[53] OSINT (Open source intelligence)[54] är en metod inom underrättelseverksamhet för att inhämta och analysera data från öppna källor. Metodmässigt finns inom bunkerology liknade sätt att inhämta och analysera data men det skiljer sig från OSINT då bunkerology inte utgörs av en statsmakt eller statsaktör med tydlig beställare och mottagare av informationen samt påföljande analys.[55]

Liknande metoder som också påminner om OSINT används bland annat av grävande journalister men för att kallas journalistiskt arbete ska det finnas ett publicistiskt uppsåt vilket i de flesta fall inte kan anses omfatta bunkerology, även om tidigare nämnda böcker skulle kunna kategoriseras inom detta. Vidare fundering inom detta tema är också analys av vilken kommunikation som skett från Försvarsmakten avseende nedläggningar av det nationella försvaret och kallakrigets anläggningar när detta var aktuellt.

Respondenterna uppger tydligt att den kommunikation som fanns från Försvarsmakten var att det enbart var internationellt fokus som var viktigt och här kanske misstag begicks? Kanske skedde omedvetna informationsläckage och kanske fanns brist på samlad information och kommunikationstjänst från Försvarsmakten vid den aktuella tidsperioden? Ett exempel finns från början av 2000-talet då en av flygvapnets flygstridsledningsanläggningar (StriC) var nedläggningshotad. I den diskussion, stundtals upprörd, om anläggningens vara eller icke vara som skedde bjöds bland annat media in och det publicerades artiklar med foto samt sändes tv-reportage inifrån anläggningen. När så regeringen till slut gick in och tog beslut om att anläggningen skulle vara kvar blev dock tonen en annan och anläggningens existens samt innanmäte blev återigen väldigt hemligt.

Riskbenägenhet

Respondenterna stämmer väl överens med tesen om de att inte vill ta risker avseende legaliteten i sitt utövande av bunkerology. De är väl insatta i gällande lagstiftning som skyddar militära och andra samhällsviktiga anläggningar (skyddsobjekt) och betonar tydligt att det är det militärhistoriska arvet som driver deras intresse. Det är dock i skiljelinjen kring denna legalitetsaspekt som de större konflikterna förekommit och förekommer inom subkulturen. På till exempel flashbackforum förekommer diskussioner kring legalitetsaspekten i det de inblandade i MÖP-härvan dömts och misstänks för.[56] Respondenterna är eniga i sin syn på de inblandade i härvan men samtidigt är det svårt att bortse från att detta påverkar utövande av bunkerology i Sverige. Huvuddelen av de brott och misstankar som de inblandade dömts och misstänks för härrör från tiden 2005–2015 vilket även här går att anknyta till Försvarsmaktens kommunikation kring det nationella försvaret under samma år.

Vad gäller sårbarhet inom bunkerology och avseende mängden information och vem som har åtkomst till informationen finns än så länge inte något som pekar på att främmande makt infiltrerat subkulturen. Däremot att vissa delar av den utgjorts av kriminella (MÖP-härvan). Detta ska också ses utifrån hotbilden med falska/påhittade identiteter som stjäl information men också identiteter som försöker påverka och inhämta information via till exempel sociala medier. Detta kan

ses som en hybrid av gammalt och nytt, där gammaldags personbaserad inhämtning med individ som under falsk identitet använder sig av modern teknisk plattform i form av sociala medier. Här finns även främmande makts underrättelsetjänster som bedriver inhämtning mot sociala medier bland annat genom att inhämta realtidsdata från användare och platser som anses vara intressanta. Sårbarheten inom subkulturen bedöms dock ha förbättrats i och med övergången till sociala medier där utövare i mindre utsträckning bedöms använda sig av okända identiteter som var mer vanligt på diskussionsforumens tid. Även ökad uppmärksamhet i samhället mot falska personligheter, trollkonton och hot i sociala medier bland annat får också anses ha bidragit till ökad motståndskraft.

Men hur är det med bunkerology som enbart riktas mot nedlagda militära anläggningar, kan det utgöra ett säkerhetshot? Enligt Försvarsmaktens definierade säkerhetsintressen kan det inte anses infattas då myndigheten valt att avveckla sin verksamhet på platsen liksom att platsens juridiska status i form av skyddsobjekt har upphört. Viktiga militärgeografiska platser sägs dock vara beständiga över tiden.[57] En höjd är alltid en höjd i jämförelse med omgivande landskap och en kust är alltid en kust åtminstone i kortare tidsperspektiv om 100 år och oavsett landhöjningens effekter.

Vid militärgeografiskt viktiga platser kan det finnas försvar kring en hamn eller höjder med sambandsutrustning eller sensorer, som till exempel, radarsystem. Under kalla kriget sker utbyggnad vid dylika militärgeografiska platser efter noggranna analyser om vilka platser som passar bäst för ändamålen. Detta innebär att då geografin är beständig kan dessa platser komma att återanvändas med till exempel modernare radarsystem än det som planerades på det utvalda höjden under kalla kriget. Likväl som det kan gälla platsen där ett tidigare batteri med kanoner för försvar av en hamn stod placerad under kalla kriget kan det i modern tid utgöra grupperingsplats för ett modernt kustrobotbatteri.

Här kan säkerhetshotande krock ske mellan Försvarsmaktens återuppbyggnad och bunkerology. Då bunkerologyutövaren utforskar platsen ur militärhistoriskt perspektiv kan således aktiva skyddsobjekt finnas på samma plats. Det blir definitivt säkerhetshotande verksamhet om utövaren av bunkerology väljer att rapportera om skyddsobjekt på platsen eller rapporterar om verksamhet som bedrivs från skyddsobjektet i diskussionsforum eller på sociala medier. Samtidigt som det inte utgör säkerhetshotande verksamhet om utövaren befinner sig utanför skyddsobjektet och inte på något sätt informerar om dess existens eller verksamheten som bedrivs.

Respondent C berättar till exempel att representant från Försvarsmakten har ansett att tidigare viktiga militära platser kan återanvändas och således borde betraktas som hemliga. Men detta i sig kan inte utgöra grund för att bunkerology skulle kunna anses som säkerhetshotande. Det skulle krävas ny lagstiftning för sådant tankesätt då det rent lagmässigt inte finns stöd för presumtiva skyddsobjekt. Antingen är platsen skyddsobjekt eller inte. Enligt skyddslagen ska den myndighet som äger eller använder skyddsobjektet ansvara för bevakning och uppmärkning.[58]. Det skulle bli svårt rent resursmässigt för Försvarsmakten att hantera alla dessa platser om de även efter nedläggning och avveckling fortsatt skulle klassificeras som skyddsobjekt. Det svenska försvaret under kalla kriget var mycket större än det vi har idag.

Synsättet med att återanvända platser kan även appliceras på nedlagda flygbaser,

radarstationer, bergrum, förråd med mera. Har Försvarsmakten inget säkerhetsintresse på platsen kan bunkerology på platsen inte heller utgöra säkerhetshot. Däremot kan den medvetet säkerhetshotande utövaren som riktar sitt intresse mot aktiva anläggningar och skyddsobjekt utgöra säkerhetshotande verksamhet. *Även* utövare som inte bryter mot lagen kan via, digitala läckor, sociala medier och digitaliserat användande utgöra källa för främmande makts underrättelsetjänst och kriminalitet men det gäller inte bara bunkerology utan alla som använder sociala medier och digitalteknik.

Drivkrafter

Att kategorisera respondenternas drivkrafter utifrån Bennets tre huvudsakliga låter sig inte göras helt enkelt. Här finns till att börja det militära intresset som är en grundförutsättning och omsluter Bennets tre. Det militära intresset och Försvarsmakten under kalla kriget kan också ses ur ett holistiskt perspektiv i relation mot den kunskapsackumulerande drivkraften som är stark hos alla respondenter. Även drivkraften kring kulturarv har en koppling mot det militära intresset och är stark hos respondenterna med tydliga känsloinslag hos alla som anser att Sverige misskött detta. Den tredje drivkraften med platsens anda anges inte lika stark även om den också påverkas av det militära intresset och viljan att lägga pusselbitar/återskapa med den information som finns.

Det militära och militärhistoriska intresset har starkare framtoning i den svenska motsvarigheten till bunkerology än vad som bedöms gälla för Bennets bunkerologists. I detta tema framträder också en mycket tydlig bild av respondenterna som pålästa och kunniga kring olika försvarsinstallationer från kalla kriget. Stundtals är kunskaperna väldigt detaljerade om till exempel olika pjästyper i värnkanoner, stötvågsdörrar i nedlagda kustartilleribatterier och utformning av flygbassystem och radarstationer. Enligt Bennet finns likheter mellan hur arkeologer och bunkerologists metodmässigt arbetar. Han beskriver bland annat ett samarbetsprojekt som genomförs i Storbritannien 2008.[59]

Liknande exempel finns även i Sverige där arkeologer bedrivit utforskning som tangerar bunkerology.[60] Under 2015 bedrev Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet arkeologisk utgrävning av före detta Ledningsanläggning Björn. Denna plats var under kalla kriget mycket hemlig och där skulle ledning av Flygvapnets attackeskader ske. Utifrån studier av vilka som intresserade sig för projektet, utanför universitetet, framgår att huvuddelen utgjordes av militärhistoriskt kulturarvsintresserade[61] och utifrån denna studies observation återfinns flera aktiva inom bunkerology i denna grupp.

Bunkerology-utövaren

Studiens resultat överensstämmer med Bennets teori om att det mestadels är medelålders män som utövar subkulturen. Har man påbörjat något i 20 års åldern är man nu, 20 år senare, medelålders. De före detta officerare inom svensk bunkerology, som nämns av respondenterna, bedöms dock som något äldre utifrån att de tjänstgjort i anläggningarna innan de stora nedläggningarna började i slutet på 1990-talet. Bennets teori om att utövarna av UE och bunkerology utgörs av samma individer är dock inte applicerbart på den svenska motsvarigheten. Här finns tvärtom ett motstånd mot just utövande av UE. Framtiden för bunkerology som en sammanhållen subkultur får dock anses vara osäker då respondenterna anger att den inre kärnan minskat, säkerhetsläget påverkat och händelser som MÖP-härvan

upplevs ha misstänkliggjort alla som utövar bunkerology.

Slutsatser

Begreppen MÖP och UE är för breda och inte tillräckligt specifika för att kunna beskriva subkulturen bunkerology. Mängden information och hur bunkerologyn yttrar sig i form av metodiskt och systematiskt arbete visar på professionell hållning. I allmänt språk, på svenska, skulle det kunna kallas för bunkerologi och utövare för bunkerolog och bunkerologer vilket bättre signalerar deras metoder och professionella inställning till ämnet.

Om bunkerologi kan utgöra säkerhetshotande verksamhet mot Försvarsmaktens säkerhetsintressen visar sig vara beroende på vem frågan ställs till och om utövaren har kriminella motiv eller ej. Utifrån studiens empiri framträder också en dubbeltydighet där delar av Försvarsmakten och myndigheter vill glömma det som är nedlagt och avvecklat samtidigt som en annan del anser att det fortfarande bör vara hemligt. Tvärtom visar studien att tongivande individer inom subkulturen är försvarsvänliga, månar om Sveriges säkerhet och visar respekt för lagar som till exempel skyddslagen. Studiens empiri visar också att dessa individer har imponerande militärhistoriska kunskaper om uppbyggnaden av det nationella försvaret i Sverige under kalla kriget. Kunskaper som skulle kunna komma Försvarsmakten till nytta i den återuppbyggnad av det nationella försvaret som nu sker. Militärhistoria utgör en av grundstenarna i krigsvetenskapen. Genom att ha kunskap om sin organisations historia känner man också sin organisation bättre.

Författaren är major i Försvarsmakten med erfarenhet från flygvapnet och armén. Han har en magisterexamen inom krigsvetenskap från Försvarshögskolan (artikeln är en förkortad version av hans magisteruppsats) och han är också utbildad journalist.

Noter

1. Danowsky, Robert och Gners, Maria: ”Välkommen till livet i Kungens tjänst!”, *Värnpliktsnytt*, 2001.
2. SAOL, Svenska akademins ordlista, 2015, *https://bit.ly/3Cqfw1y*, (2022-09-25).
3. Granlund, Johan: ”Så sprängde SÄPO hemliga nätverket – familjefar riskerar fyra års fängelse”, *Aftonbladet*, 2019-08-11, *https://bit.ly/3UDwi4p*, (2023-08-13).
4. *Årsöversikt 2021 MUST*, Försvarsmakten, 2022, s 55.
5. *Årsöversikt 2020 MUST*, Försvarsmakten, 2021, s 62-64.
6. ”Skärpta straff för kartläggning av skyddsobjekt”, *Försvarsmakten*, 2021-02-25, *https://bit.ly/3SDRfLf*, (2023-08-13).
7. *Militärstrategisk doktrin – MSD 22*, Försvarsmakten, Stockholm 2022, s 64.
8. Fulton, Crystal: ”Urban exploration: Secrecy and information creation and sharing in a hobby context”, *Library & Information Science Research*, vol 39, Elsiver Inc., Norwood UK 2017, s 190-192.
9. Hedin, Ola: *Försvarets förutsättningar – en ESO-rapport om erfarenheter från 20 år av försvarsreformer,* Regeringskansliet, Stockholm 2011.
10. Op cit, *MSD 22*, se not 7, s 54.
11. Chapman, Jeff: *Access all areas – A users guide to the art of Urban exploration*, Infill press, Canada 2005.
12. Bennet, Luke: ”Bunkerology – a case study in the theory and practice of urban exploration”, *Environment and Planning D: Society and Space*, vol 29, SAGE publications, London 2011, s 421-434.
13. Ibid.

14. 28 days later, *UK urban exploring forums*, *https://bit.ly/3dZm2mu*, (2022-10-03).
15. Royal Observation Corps, H*eritage of the Corps*, *https://bit.ly/3SCEfWb*, (2023-08-13).
16. Bennet, Luke: ”Who goes there? Accounting for gender in the urge to explore abandoned military bunkers”, *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography*, vol 20, Taylor & Francis group, Abingdon UK 2013, s 630-646.
17. Ellend Feldman, Beate: *Bombsäkert – civilt utnyttjande av skyddsrum och bunkrar*, Försvarshögskolan, *Militärhistorisk tidskrift*, 2013, s 165-180.
18. Frihammar, Mattias och Krohn Andersson, Fredrik: ”Caves – om bunkrar som manliga trygghetszoner” i Rönnblom, Malin; Sandberg, Linda och Linander, Ida (red): *(O)tryggt. Texter om plats, motstånd och makt,* Premiss förlag, Stockholm 2021, s 124-148.
19. Frihammar, Mattias och Krohn Andersson, Fredrik: ”Breaking the seal, keeping it real. On authenticity and masculinity engaging in bunkers”, *Ethonologica Scandinavica*, vol 52, The royal Gustavus academy for Swedish folk culture, Stockholm 2022, s 183-201.
20. *Reglemente Säkerhetstjänst*, Försvarsmakten, Stockholm 2021, s 15.
21. Ibid, s 24.
22. Bennet, Luke: *Bunkerology: a case study in the meaning making practices of on-line urban exploration forums*, Ethicomp – The social impact of social computing, Sheffield Hallam University, Sheffield 2011, s 2.
23. Op cit, Bennet, Luke, se not 12, s 425.
24. Op cit, Bennet, Luke, se not 16, s 640.
25. Bennet, Luke: ”Concrete multivalence: practicing representation in bunkerology”, *Environment and Planning D: Society and Space*, vol 31, SAGE publications, London 2012, s 504.
26. Op cit, Bennet, Luke, se not 12, s 431.
27. Op cit, Bennet, Luke, se not 25, s 504.
28. Op cit, Bennet, Luke, se not 16, s 633.
29. Op cit, Bennet, Luke, se not 12, s 430.
30. Op cit, Bennet, Luke, se not 22, s 5.
31. Op cit, Bennet, Luke, se not 12, s 428.
32. Op cit, Bennet, Luke, se not 16, s 641.
33. Op cit, Bennet, Luke, se not 25, s 506-507.
34. Op cit, Bennet, Luke, se not 12, s 433.
35. Bryman, Alan: *Samhällsvetenskapliga metoder*, 3. uppl, Liber, Stockholm 2018, s 707-709.
36. Lundgren, Mattias: *MÖP – ett säkerhetshot mot Försvarsmakten*, Försvarshögskolan 2022, s 22-25.
37. *www.bunker.nu*, (2023-08-13).
38. *www.flashback.org*, (2023-08-13).
39. *https://www.28dagarsenare.se/*, (2023-08-13).
40. Uppgift från SVT:s pressavdelning avseende tittarsiffror för ”Hemliga svenska rum”, (2022-09-03).
41. *Svenska hemligheter/Hemliga svenska rum*, Facebook, *https://bit.ly/3ygY90K*, (2022-09-22/23-08-13).
42. *Fortifikation-Väst*, Facebook, *https://bit.ly/3TwlDqz*, (2023-08-13).
43. LAH – Bunkertours, *Bunkertours.se*, *Bilder-Bokförlag-Researrangör*, *https://bit.ly/3hwD4Ke*, (2023-08-13).
44. SFHF – Svensk fortifikationshistorisk förening, *https://bit.ly/3WWg9s8*, (2023-08-13).
45. *Studiebesök och aktiviteter*, SFHF, *http://bitly.ws/RMGa*, (2023-08-13).
46. SvBefS – Svenska befästningssällskapet, *https://bit.ly/3A92HHu*, (2023-08-13).
47. *Svensk FortifikationsHistorisk Förening*, Facebook, *https://bit.ly/3fZFPU0*, (2023-08-13).
48. *Svenska Befästningssällskapet*, Facebook, *https://bit.ly/3ToNNDK*, (2023-08-13).
49. *Svenska Befästningsbyrån*, Facebook, *https://bit.ly/3TzIOAa*, (2023-08-13).
50. *Fort Sweden – Karlskrona*, Facebook, *http://bitly.ws/RLUE*, (2023-08-13).
51. Södertörns Tingsrätt, mål *B 16964-18*, dom 22-05-18.
52. Högberg, Leif: *Muskö – en örlogsbas i berget*, Fort & Bunker, Skurup 2007.
53. Op cit, Granlund, Johan, se not 3.
54. *Reglemente Underrättelsetjänst*, Försvarsmakten/FMLOG, Stockholm 2022, s 59-60.
55. Ibid, s 13-14.
56. ”DN: Nätverk av 60 'militärt överintresserade' män avslöjat”, *Flashback Forum*, 2023, *https://bit.ly/3UVihhF*, (2023-08-13).
57. Eliasson, Per och Ericson Wolke, Lars (red): *Mellan Neva och Nordsjön – Förutsättningar för att genomföra väpnad strid i Östersjöområdet*, Nordic Academic Press, Lund 2021.
58. SFS 2010:305. *Skyddslag*, §22.
59. Op cit, Bennet, Luke, se not 25, s 508.
60. Axelsson, Tony; Gustafsson, Anders; Karlsson, Håkan och Persson, Maria: ”Command Centre Bjorn: the conflict heritage of a Swedish Cold War military installation”, *Journal of Conflict Archaeology*, vol 13:1, Routledge, London 2018, s 59-76.
61. Ibid, s 70.